

Bogbrænding i Jekaterinburg

Af Erik Adrian

I maj 1998 bragte lokalaviser og centrale aviser som "Nezavisimaja gazeta" og Iazestija" samstemmende beretninger om bogbrænding i byen Jekaterinburg, det tidligere Sverdlovsk, der ligger ved Uralbjergkæden. Byen havde tidligere på året verdenspressens bevågenhed i forbindelse med mordet på czarfamilien i 1918, der er blevet opklaret med rystende detaljer. Referaterne af bålbrændingen er meget følelsesladede og minder læserne om den katolske kirkes inkquisition i middelalderen og nazitidens autodaféer i Tyskland. Kilden til denne artikel er primært en russisk rapport til IFLA's FAIFE-kontor i København - FAIFE står som bekendt for **F**ree **A**ccess to **I**nformation and **F**reedom of **E**xpression - med bilag. Kontoret registrerer på IFLA's vegne krænkelse af ytrings- og informationsfriheden over hele verden. Artiklen er et forsøg på at finde frem til kendsgerningerne, årsagerne til de drastiske foranstaltninger og de russiske reaktioner: Den 5. maj 1998 indkaldte biskop Nikon (borgerligt navn: Oleg Vasiljevitsj Mironov) i Jekaterinburg-stiftet medlemmerne af kirkekonsistorium til et møde. Den 38-årige biskop førte forsædet. Et vigtigt emne på dagsordenen var spørgsmålet om den kirkelige litteratur, der var i omløb blandt stiftets præster og menighed. Der blev stillet krav om en bedre kontrol (censur). Nogle præster, der var særlig indkaldt, fik ordre til ikke at distribuere bøger af bestemte teologiske forfattere, som ledelsen anså for "kæt-

tere". Samme dag gav biskop Nikon telefonisk ordre til kirkeskolen, at den skulle brænde Alexander Schmemanns, John Meyendorffs og Alexander Mens samlede produktion i kirkeskolens gård. Bogbrændingen fandt sted kl. 14.20 og blev overværet af studenter og præster. Formålet blev klart, da man - til skræk og advarsel - stillede 3 "kætterske" præster til ansvar for en kirkelig domstol. De var mistænkt for at sympatisere med Moskva-præsten Georgij Kotjetkov (også en "kætter") og blev opfordret til at sværge ved biblen og fordømme Meyendorffs, Schmemanns og Mens kætteri¹. De to var villige - den tredje nægtede og blev ved et dekret, underskrevet af Nikon, berøvet "kjole og krave".

De nævnte tre "kætterske" forfattere anses normalt i Rusland for den ortodokse tros sande forsvare. Deres bøger var i kommunisttiden til stor opmuntring for de troende og cirkulerede som illegal litteratur. Aviserne gør opmærksom på Nikons beskedne teologiske uddannelse. Han "karriere" ser sådan ud: 1½ år på bogholderiskole, derefter journalist, 1½ år som arbejder i stiftets lysstøberi, et korrespondencekursus i teologi, derefter diakon og fra 1994 biskop - i sandhed en usædvanlig mand. Det mere end antydes, at de fleste medlemmer af det fordømmende konsistorium først er blevet troende, da det ikke længere var farligt at bekende den kristne tro ("Nezavisimaja gazeta").

Ifølge oplysninger i bogen "Den russisk-ortodokse kirkes biskopper og deres stifter" (forfattere: N. Mitrokhin og S. Timofejev, Moskva, 1997) foranstaltede Nikon allerede i 1994 en bogbrænding, altså samme år han blev udnævnt til biskop. Reelt var det en kirkelig "censor" ved navn Avraam (russ. for Abraham), der stod for autodaféen, men det skete efter højeste ordre.

Er bogbrændingerne blot et udslag af en "lille mands" magtsyge, eller er der tale om dybereliggende årsager? Den russiske kirkes reaktioner i ind- og udland viser, at Nikon udnytter et skisma til egen fordel, uden han bliver sat på plads.

I sin egenskab af 1. vicepræsident i IFLA protesterer Jekaterina Genijeva, Moskva, overfor den ortodokse kirkes overhoved, patriarken Aleksii d. II, i et stærkt personligt, men samtidig officielt brev. Hun taler ikke blot som embedsmand med international status, men også som troende. Hun mindes ødelæggelsen af bibler og religiøs litteratur i sovjetperioden. Hun kan og vil ikke se passivt til overgrebene mod trosfriheden. Hun meddeler patriarken, at man efterfølgende - med Sorosfondens hjælp - har forsynet 52 biblioteker i Jekaterinburg-regionen med et sæt af de brændte bøger for at afhjælpe den åndelige skade. Genijeva udtrykker sin store skuffelse over, at patriarken ikke har kaldt "galningene" til orden og forklaret dem, hvilken umådelig skade de har forvoldt den ortodokse kirkes autoritet ved disse "mørkets gerninger". Hun minder også Aleksii d. II om deres særlige fællesmission til Jekaterinburg, da de for år tilbage overrakte et sæt teologiske værker til stiftets akademi som gave fra YMCA Press i USA. Pladsen foran akademiet, hvor bogbrændingen senere fandt sted, husker hun udmærket fra denne lejlighed.

Patriarkens svar på brevet er overraskende køligt. Han forstår hendes bitre følelser og hendes reaktion på pressens *fortolkning* af begivenheden i Jekaterinburg, men understreger, at hans syn på sagen er baseret på biskop Nikons vidnesbyrd. Dette synspunkt præciseres ikke nærmere, men kan kun tolkes som støtte til Nikon. Som dreven taktiker benytter patriarken sit svar til at foreslå Genijeva, at hun i fremtiden rådfører sig med stiftets undervisningskomité biskop Evgenij Verejs-

kij, og dér får oplysning om, hvor behovet for teologiske lærebøger er størst. Genijeva er utilfreds med svaret og spørger endnu engang, hvorfor patriarken ikke har opladt sin røst og bedt tåberne om at besinde sig.

I det danske "Kirkebladet" refereres i uddrag et interview med Nikolaj Losskij². Nikolaj Losskij er lærer på universitetet i Paris og tilhører den ortodokse menighed under Moskvas patriarkat. Han regnes for specialist med hensyn til de teologiske relationer mellem den ortodokse kirke og de vestlige kirkesamfund.

Nikolaj Losskij er stærkt foruroliget og mener ikke, at bogbrændingen er en tilfældig og autoritær handling, udført af den lokale biskop Nikon. En kreds af russisk-ortodokse teologer anklager "den parisiske, teologiske skole", som de kalder den og hvortil de regner Schemann og Meyendorff, for kætteri, uden dog at gøre rede for hvori kætteriet skulle bestå. Somme tider beskylder de "skolen" for at være økumenisk, men det kan der umuligt være noget kættersk i, da patriarken i Moskva går varmt ind for det økumeniske samarbejde med andre kirkesamfund. Nikolaj Losskij-interviewet afdækker stærke modsætninger i den russisk-ortodokse kirke, som patriarken åbenbart ikke vil tage stilling til. Striden drejer sig blandt andet om forholdet mellem tradition og modernitet i gudstjenesten, men også om en særlig russisk vej i ortodoksien, forsvaret fanatisk af Nikon m.fl. Der synes at være tale om de historiske modsætninger, der altid har manifesteret sig i russisk politik og åndsliv: en fløj der er åben og vendt mod Vesten og en stærkt missionerende "ægte" russisk fløj, der søger en særlig russisk "sandhed". Kampens våben - i dette tilfælde bogbrænding - er helt ude af trit med tiden, hvor litteratur ikke udryddes ved magtmidler. Den findes lagret i databaser og kan ofte fremskaffes over Internettet.

Særlig interessante er forfatteren Grigorij Baklanovs kommentarer i Izvestija for 18. juni 1998. Baklanov³ er med i ledelsen af instituttet "Det åbne samfund", der støttes af Soros-fonden. For at komme til bunds i problemerne prøver han 3 dage i træk at komme i kontakt med biskop Nikon, som opholder sig i sin bispebolig. Baklanovs erklærede hensigt er ikke at afsløre eller kompromittere

Nikon, men at få et klart svar - helst et dementi. Baklanov bemærker tørt, at det "i gamle dage" var lettere (og det var også svært) at få telefonisk kontakt med en partisekretær end i dag med en biskop. Til Nikons pressesekretær får han dog afleveret sin alvorlige belæring: Jeg kan ikke tro, at en så meningsløs dumhed er mulig i vore dage. Har erfaringerne ingenting hjulpet? Kætteri fortæres ikke af ild, brændes ikke bort. Af mennesket bliver der kun en håndfuld støv tilbage, nogle hvide smuldrende knogler. Tanken derimod forsvinder ikke, den fortsætter sit liv. Kirken har ofte 100 eller 300 år senere undskyldt sine brændinger af kættere, der ikke ville opgive deres overbevisning. Dette faktum forstod også de kloge kejsere.

Bogbrændingerne i Jekaterinburg har vakt berettiget opsigt over hele Rusland. Det er symptomatisk, at metropolitten Aleksii d. II og den ortodokse kirke er kommet i klemme ved presset fra den nationale (ofte=kommunistiske) bølge og helst vil skjule eller bortforklare de religiøse divergenser.

Noter

1. *Alexander Schmemmann og John Meyendorff* har været aktive russisk-ortodokse præster i USA og Frankrig efter emigration på grund af oktoberrevolutionen. De har en solid teologisk produktion bag sig.
2. *Nikolaj Losskij* er søn af den kendte russiske teolog og filosof *Vladimir Losskij* (1870-1965), der i 1922 sammen med 25 andre teologer, filosoffer og deres familier blev berøvet deres russiske statsborgerret og tvunget til emigration af sovjetmyndighederne. De var en slags "kættere" for kommunismen ved at fastholde deres kirkesyn og en filosofi, der afveg fra marxismen.
3. *Grigorij Baklanov* f. 1923, er en kendt og meget populær russisk forfatter. Hans romaner henter sit stof fra 2. Verdenskrig, som han deltog i: "En fodbred jord" (1959), "De døde skammer sig ikke" (1961), "Juli 1941" (1965). Han var redaktør for dette litterære tidsskrift "Znamja" (Stjernen) i perioden 1986-93.